2 ДӘРІС

Қазақстан тарихын кезеңдеу

Тарихи уақыт • кезеңдеу логикасы • ежелгі дәуір • археологиялық ескерткіштер



ПАЛЕОЛИТ

МЕЗОЛИТ

НЕОЛИТ

ЭНЕОЛИТ

ҚОЛА

САҚТАР

02

Мақсат және дәріс жоспары

МАҚСАТ

Қазақстан тарихының кезеңдерін ғылыми негізде түсіндіру және әр дәуірдің ерекшеліктерін тарихи сабақтастықпен көрсету.

Негізгі акцент

- кезеңдердің ішкі логикасы
- әлеуметтік және мәдени өзгерістер
- антропогенез, глоттогенез, культурогенез
- археологиялық ескерткіштер

ДӘРІС ЖОСПАРЫ

01 Кезеңдеу ұғымы

02 Тас ғасыры

03 Энеолит және Ботай

04 Қола және ерте темір

05 Антропо-, глотто-, культурогенез

06 Археологиялық мұра

03

Кезеңдеу дегеніміз не?

Кезеңдеу (периодизация) — тарихи процесті ішкі логикасы, даму заңдылықтары және сапалық өзгерістері бойынша уақыттық кезеңдерге бөлу.

ХРОНОЛОГИЯ

уақыт реті

ДАМУ ЛОГИКАСЫ

сапалық өзгеріс

САБАҚТАСТЫҚ

дәуірлер байланысы

Маңызды: кезеңдеу — бір ғана «дұрыс» схема емес. Ол зерттеу мақсатына және қолданылған әдіснамалық ұстанымға тәуелді.

04

Қазақстан тарихын кезеңдеудің ғылыми тәсілдері

Формациялық тәсіл

Кеңестік кезеңде маркстік-лениндік формациялық теория басым болды.

Қоғамдық-экономикалық формациялар

Өркениеттік тәсіл

Қоғамды мәдениет, дін, саясат, шаруашылық және өркениеттік байланыстар арқылы қарастырады.

Мәдени-тарихи тұтастық

Археологиялық тәсіл

Материалдық мәдениет пен археологиялық кешендердің өзгерісіне сүйенеді.

Тас → қола → темір

05

Тас ғасыры: негізгі кезеңдер

ПАЛЕОЛИТ

б.з.б. 2,6 млн – 12 мың жыл

Ежелгі тас

МЕЗОЛИТ

б.з.б. 12–5 мың жыл

Орта тас

НЕОЛИТ

б.з.б. 5–3 мың жыл

Жаңа тас

ЭНЕОЛИТ

мыс + тас кезеңі

Өтпелі дәуір

Тарихи процестің маңызды ерекшелігі — бір кезеңнен екіншісіне өткенде барлық өзгеріс бір мезетте болған жоқ; аймақтар арасында айырмашылық сақталды.

06

Палеолит: алғашқы адам және табиғи орта

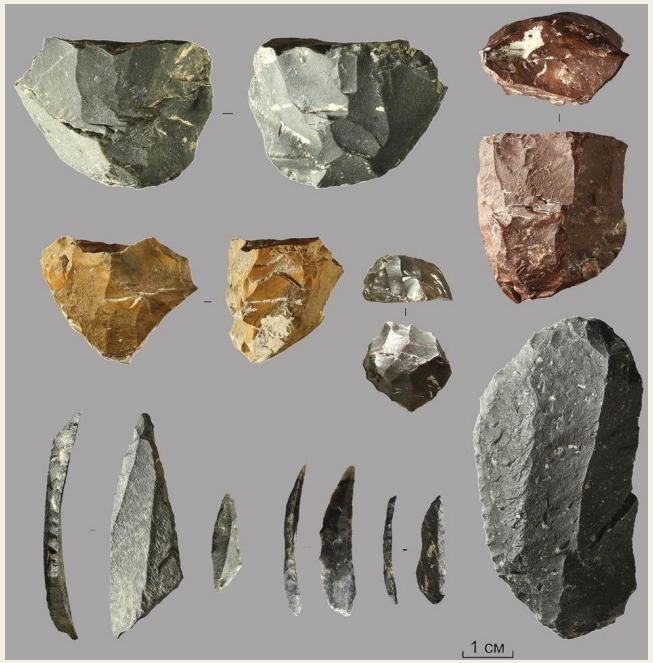

Тас құралдары
+ табиғи ресурстар

Негізгі белгілері

- Палеолит — көне тас ғасыры.
- Ерте және кейінгі палеолит кезеңдеріне бөлінеді.
- Шаруашылық табиғаттың дайын өнімдерін иеленуге негізделді.
- Үңгірлермен қатар жер үсті кепелері мен жертөлелер қолданылды.
- Діни түсініктерде тотемизм, фетишизм, анимизм, магия көрініс тапты.

Тілдің дамуы адамның шаруашылық қызметімен қатар жүрді.

07

Мезолит және неолит: өзгерістер дәуірі

МЕЗОЛИТ

Климаттық өзгерістер

- мұздықтардың кейін шегінуі
- флора мен фаунаның өзгеруі
- аңшылық, терімшілік, балықшылық
- кей аймақтарда егіншілік пен малшылық элементтері
- садақ пен жебенің кең таралуы



НЕОЛИТ

«Неолиттік революция»

- қыш ыдыс жасау
- тас өңдеу техникасының жетілуі
- өнімді шаруашылықтың қалыптасуы
- егіншілік пен малшылықтың таралуы
- тайпалық бірлестіктердің күрделенуі



Энеолит және Ботай мәдениеті



БОТАЙ

Энеолит • Солтүстік Қазақстан

Жылқы шаруашылығының ерте орталықтарының бірі

Дәрістегі негізгі идея

• Энеолит — мыс пен тас қатар қолданылған өтпелі кезең.
• Ботай мәдениеті Солтүстік Қазақстан аумағындағы энеолиттік ескерткіштер кешені.
• Қоныстан жылқы сүйектерінің өте көп мөлшері табылған.
• Жылқыны қолға үйрету және жылқы шаруашылығы туралы археологиялық дәлелдер маңызды орын алады.

Зерттеу сұрағы: Ботай мәдениетінің тарихи маңызы неде?

09

Қола дәуірі: металлургия және мәдени өзгеріс

ТАС + **МЫС** → **ҚОЛА**

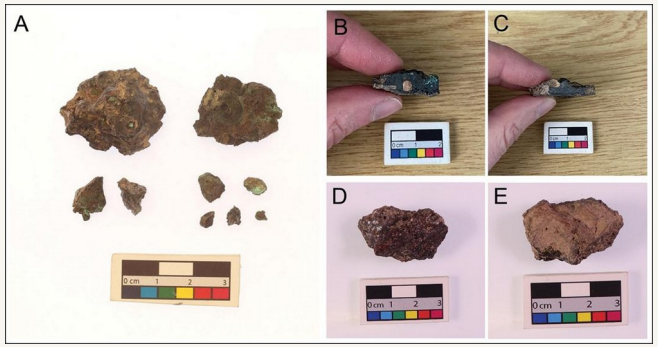



МЕТАЛЛУРГИЯ

кен өндіру және қола қорытуды игеру

ШАРУАШЫЛЫҚ

мал шаруашылығы мен егіншіліктің дамуы

МӘДЕНИЕТ

қоныстар, жерлеу дәстүрлері, қолөнер

Ерте темір дәуірі: сақтар және көшпелі әлем



САҚ МӘДЕНИЕТІ

Деректер және тарихи мазмұн

- Сақтар туралы парсы, грек және қытай деректерінде мәліметтер кездеседі.
- Парсы деректерінде сақтардың бірнеше топқа бөлінетіні аталады.
- Қазақстан аумағындағы сақ мәдениеті археологиялық ескерткіштер арқылы да танылады.
- Томирис, Шырақ туралы дәстүрлер сақтардың саяси-әскери тарихымен байланысты баяндалады.

Археология + жазба дерек + салыстырмалы талдау = тарихи реконструкция





Антропогенез • глоттогенез • культурогенез

АНТРОПОГЕНЕЗ

адамның биологиялық қалыптасуы мен эволюциясы

ГЛОТТОГЕНЕЗ

тілдің пайда болуы мен тарихи дамуы

КУЛЬТУРОГЕНЕЗ

мәдениеттің қалыптасуы және өзгеруі

АДАМ → **ТІЛ** → **МӘДЕНИЕТ**

Үш ұғым адамзат тарихының биологиялық, тілдік және мәдени өлшемдерін бірге қарастыруға мүмкіндік береді.

Археологиялық мұра және қорытынды

Палеолит — Бөріқазған • Тәңірқазған • Ш. Уәлиханов тұрағы

Энеолит — Ботай қонысы

Қола дәуірі — Андронов және Беғазы-Дәндібай мәдениеттері

Ерте темір — Сақ қорғандары • Есік және басқа ескерткіштер

ҚОРЫТЫНДЫ

Кезеңдеу — тарихи процесті түсіндірудің құралы. Ежелгі дәуірден бастап қоғамның шаруашылығы, мәдениеті, тілі және әлеуметтік құрылымы біртіндеп өзгеріп отырды.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Кезеңдеудің қандай тәсілдерін білесіз?
2. Ботай мәдениетінің маңызы неде?
3. Антропогенез, глоттогенез, культурогенез ұғымдарын ажыратыңыз.

Негізгі әдебиеттер: Қазақстан тарихы (Қазақ елі), 1-кітап; Қазақстан тарихы. Көне заманнан бүгінге дейін, 1-том; В.Ф. Зайберт «Ботайская культура»; К.М. Байпаков редакциясындағы «История древнего Казахстана».